

УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

ЗАЯЦЬ Віктор Мефодійович

**ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ ФАХІВЦІВ
АГРОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Спеціальність 08. 09. 03 - Праця, заробітна плата і рівень життя
/економічні науки/

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Київ - 1995

00760323 (L)

AB 32.147

робота виконана в *інституті аграрної економіки*
Української академії аграрних наук.

Науковий керівник - доктор економічних наук, старший
науковий співробітник
Степаненко І.Х.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч
науки і техніки України
Завадський Й.С.
кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник
Романова Л.В.

Провідна організація - *Вінницький сільськогосподарський інститут*

Захист відбудеться 20 квітня 1995р. на засіданні спеціалізованої
вченої ради К.01.58.02 Інституту аграрної економіки Української
академії аграрних наук, за адресою:
252022 Київ - 22, МСП, вул. Героїв Оборони, 10, Інститут аграрної
економіки УААН.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту аграрної
економіки.

Автореферат розісланий "20" березня 1995р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Малик М.Й.

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність дослідження. Питання стану ринку праці спеціалістів сільського господарства в умовах переходу економіки країни на ринкові відносини привертають все більшу увагу. Процес його становлення відбувається дуже повільно і болочче. Надзвичайно загострилася проблема працевлаштування молодих спеціалістів. Актуальною для спеціалістів сільського господарства є загальна проблема катастрофічного падіння ціни робочої сили. Створена в минулому система підготовки та використання праці спеціалістів сільського господарства не забезпечує ефективного розвитку та споживання інтелектуального потенціалу аграрного сектора, не сприяє підвищенню соціального іміджу праці фахівців.

До такого стану призвели відсутність ринку інтелектуального продукту та гнучкого механізму оперативної взаємодії вищої сільськогосподарської школи, аграрних підприємств, управлінь та міністерств при визначенні потреби економіки України в спеціалістах сільського господарства, зокрема агрономічного профілю.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення та реалізації комплексної державної програми визначення потреби національної економіки в висококваліфікованих фахівцях; забезпечення ефективного використання їх праці; розумних інвестицій в людський капітал.

Ефективне використання інтелектуального потенціалу, створення умов його активізації - особливо злободенна тема. Україна має великий потенціал можливостей для потужного ринку в галузі розробки та впровадження технологій, зокрема в сільському господарстві. В структурі управління колективних та державних, міжгосподарських, селянських (фермерських) та інших аграрних підприємств налічується 392783 фахівців, які мають вищу та середню спеціальну освіту. На кожного з них припадає 84 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 68 га ріллі. До цього слід додати значний штат керівників і спеціалістів районного (6089), обласного (1677 чол.) та загальнодержавного рівнів. Всього в народному господарстві України, як

свідчать розрахунки, працює більш як 900 тис. чол. з вищою та середньою спеціальною сільськогосподарською освітою. Це, безсумнівно, надлишковий потенціал, який негативно впливає на ефективність використання інтелектуальної праці, значно знижуючи ціну на неї в даному сегменті ринку праці, негативно впливаючи на процес капіталоозброєності робочих місць спеціалістів, відволікаючи ресурси від вкладання в людський капітал інших галузей народного господарства.

Тому нагальною потребою є необхідність розробки та здійснення державної програми професійної підготовки та професійної орієнтації в умовах ринку, створення нових робочих місць, дієвої системи підвищення кваліфікації та перекваліфікації, зміцнення матеріально-технічної, кадрової та інформаційної бази служби зайнятості, а в цілому - проведення активної державної політики на ринку праці.

Формування ринку праці спеціалістів сільського господарства повинно активно регулюватися державою з метою реалізації ефективного використання інтелектуальної праці в аграрному секторі економіки України, забезпечення кадрового потенціалу розвитку науково-технічного прогресу галузі. Необхідність такого регулювання зумовлена сучасним його станом, значним зростанням проблем зайнятості.

Оптимістичні прогнози про те, що село майже не відчує безробіття базуються на кількості зареєстрованих безробітних та на завищених надіях на самозайнятість сільського населення в підсобнім господарстві, нечіткому усвідомленні того, що безробіття є, в умовах індустріального та постіндустріального суспільства насамперед, професійною незайнятістю, обмеженою можливістю для продавця товару праця збути свій професійний навик на ринку.

Дійсно, кількість працівників сільського господарства, що були поставлені на облік державною службою зайнятості на протязі 1993 року визначалася в 11962 чол., звернулось з питань працевлаштування - 8593 працівники галузі. В порівнянні з природним рівнем безробіття, що становить для України, за розрахунками спеціалістів близько 3% наявної робочої сили, така ситуація не є

загрозливою. Але з урахуванням спаду виробництва, необхідності зміни структури економіки України, рівня прихованого безробіття, що за оцінками Міністерства праці становить близько 30-40%, державна політика зайнятості повинна носити надзвичайно активіший характер.

За даними Державного центру зайнятості Міністерства праці України, на початок 1995 року, питома вага спеціалістів з вищою освітою в загальній кількості безробітних зросла до 50%. Така ситуація є, між іншим, наслідком застарілих підходів до вирішення проблеми визначення потреби економіки в спеціалістах з вищою освітою, зокрема сільськогосподарською. Вони базуються на вичерпній фактичній неможливості прямого нормування праці спеціалістів.

Вагомий внесок в наукову розробку проблем визначення потреби в спеціалістах різних галузей та ефективного використання їх праці внесли вітчизняні вчені С.С. Герасименко, А.В. Головач, Й.С. Завалський, А.І. Селєзньов, І.Х. Степаненко, В.В. Юрчишин, А.Н. Ягодзинський, А.Г. Гітковой та ін., а також вчені країн СНД В.А. Боровик, Г.А. Бахлаженко, А.С. Головачов, В.М. Зуєв, В.А. Мерцалов, Г.М. Лоза, Г.Е. Слезінгер, Х.О. Респ, В.А. Тихонов, І.Х. Пискуненко, Н.С. Посушко та ін.

Проте, перехід економіки до ринкового механізму функціонування вимагає якісно нових підходів до розв'язання проблем ефективності та ринку праці спеціалістів, особливо в аграрному секторі економіки України. Зокрема, недостатньо висвітленим є питання взаємозв'язку стану ринку праці спеціалістів сільського господарства та ефективності її використання в умовах виробництва, впливу поведінки суб'єктів ринку праці на цей стан, дії морально-психологічних факторів, що впливають на поведінку спеціалістів сільського господарства на ринку праці; взаємодії суб'єктів ринку праці при визначенні потреби економіки в спеціалістах сільського господарства.

Таким чином, необхідність дослідження проблем кваліфікованої праці в умовах вітчизняного сільськогосподарського виробництва зумовлена, на наш погляд, кількома причинами:

- проблемами розвитку ринкових відносин, реформування відносин власності на селі та проблемами ринку праці спеціалістів, що все гостріше виявляють себе з розвитком цих відносин;

- неспроможністю традиційної системи використання праці спеціалістів сільського господарства в колективних, державних та інших сільськогосподарських підприємствах, забезпечити ефективність такого використання;

- невизначеністю функцій спеціалістів сільського господарства в майбутньому та серйозними етичними проблемами, що виникають перед ними в зв'язку з цим;

- і доволіним рівнем розвитку технологій рослинництва, що виступає як одна з головних причин товарного голоду на продовольство та сільськогосподарську сировину в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз стану ринку праці фахівців агрономічного профілю, оптимізація його кон'юктури та підвищення ефективності використання праці агрономів в умовах сільськогосподарського виробництва.

Виходячи з поставленої мети, завдання, що стоять перед дослідженням ми вбачали в :

- аналізі змісту ринку праці спеціалістів сільського господарства як соціально-економічної категорії;

- розгляді особливостей характеру праці спеціалістів агрономічного профілю та специфіки їх поведінки на ринку праці;

- аналізі кількісного впливу підготовки спеціалістів агрономічного профілю на стан ринку їх праці;

- визначенні форм використання праці спеціалістів-агрономів в умовах ринкової економіки та функцій, виконуваних ними;

- визначенні потреби сільськогосподарського виробництва, інших галузей АПК в спеціалістах агрономічного профілю на основі прямого нормування їх праці;

- розробці методичних та практичних пропозицій, що націлені на ефективне функціонування ринку праці фахівців агрономічного профілю;

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є ринок праці спеціалістів агрономічного профілю, об'єктом - робочі місця спеціалістів агрономічного профілю в народному господарстві України. Конкретні проблеми зайнятості спеціалістів-агрономів вивчалися в Шаргородському та Чернівецькому районах, що є типовими для Вінницької області. Для розрахунків залучались також дані в цілому по Україні і в розрізі областей. Поглиблений аналіз стану ринку праці спеціалістів агрономічного профілю здійснено на основі статистичних даних, матеріалів анкетного опитування, фотографії робочого часу агрономів всіх спеціальностей.

Методологія та методика дослідження. Методологічною та теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, наукові праці вітчизняних та зарубіжних економістів (аграрників та спеціалістів з питань трудових ресурсів). Основними документами при дослідженні проблеми були: "Закон про зайнятість населення", "Закон про селянське (фермерське) господарство", "Закон про колективне сільськогосподарське підприємство", "Закон про освіту", Постанови Уряду, Укази Президента України, рішення Верховної Ради України з питань безробіття та соціального захисту населення.

Обробка та аналіз інформації здійснювались на основі методів системного аналізу, економіко-статистичного, розрахунково-конструктивного, монографічного описання, анкетного опитування та фотографії робочого часу.

Джерелами інформації були матеріали Шаргородського районного управління статистики, статистична звітність Міністерства сільського господарства та продовольства, Міністерства статистики та Міністерства праці України, розробки науково-дослідних установ, фотографія робочого часу спеціалістів, результати анкетних опитувань та апробації методики.

Наукова новизна роботи. Наукова новизна роботи полягає у:

- методологічному і комплексному розгляді сутності ринку праці спеціалістів сільського господарства;

- виявлення взаємозв'язків стану ринку праці спеціалістів агрономічного профілю та рівня використання їх спеціальних знань в умовах сільськогосподарського виробництва;

- аналізі ефективності використання праці спеціалістів агрономічного профілю;

- аналізі функційних навантажень спеціалістів агрономічного профілю, відповідності характеру та змісту їх праці, правомірності віднесення їх до управлінського персоналу;

- визначенні форм використання праці спеціалістів-агрономів в умовах ринкової економіки;

- і зрахунку необхідної для сільськогосподарського виробництва кількості робочих місць агрономів на основі прямого нормування їх праці;

- розрахунку щорічної потреби народного господарства України в молодих спеціалістах агрономічного профілю на найближчий період (5 років);

- оцінці стану ринку праці спеціалістів агрономічного профілю, потенційно можливого рівня їх безробіття;

- розробці напрямків реформи системи вищої сільськогосподарської освіти, приведення її ресурсів у відповідність з потребами економіки в спеціалістах сільського господарства.

Практична значимість роботи. У дисертаційній роботі розроблені конкретні пропозиції щодо поліпшення стану ринку праці спеціалістів агрономічного профілю. Зокрема, намічено напрямки реформи системи вищої сільськогосподарської освіти на основі розрахунку нормативної потреби економіки в спеціалістах сільського господарства. Визначено форми використання праці спеціалістів агрономічного профілю в умовах ринкової економіки.

Це дасть змогу значно підвищити соціальну значимість їх праці, розробити і реалізувати систему підвищення її ціни та ефективного соціального захисту.

Апробація та реалізація результатів дослідження. Апробація діючої методики визначення потреби сільськогосподарських підприємств в

господарства, розробленої в Інституті аграрної економіки УААН, з урахуванням запропонованих в дисертаційному дослідженні вдосконалень, проводилась в господарствах Шаргородського району Вінницької області. Окремі пропозиції по вдосконаленню організації праці спеціалістів-агронومів, що містяться в дисертації, використані в роботі Шаргородського управління сільського господарства та окремих господарствах названих районів.

Основні положення дисертаційної роботи доповідались 'на відділі "Соціальна політика та праця" Інституту аграрної економіки УААН, та в Інституті державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України.

Результати дослідження опубліковані у трьох наукових роботах загальним обсягом 0,5 друкованого аркуша.

Обсяг та структура роботи. Дисертація викладена на 170 сторінках машинописного тексту, складається з вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаної літератури, який вкпочає 183 найменування, містить 20 таблиць, 4 малюнки та два додатки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, викладено наукову новизну та практичну цінність роботи, основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Теоретичні аспекти функціонування ринку праці" - досліджено сутність ринку праці як соціально-економічної категорії. Розглянуто соціально-економічні фактори, взаємодія котрих визначає стан ринку праці; макроекономічні механізми безробіття. Проаналізовано особливості професійного ринку праці спеціалістів агрономічного профілю.

У другому розділі - "Аналіз використання праці спеціалістів агрономічного профілю в сільськогосподарському виробництві" - досліджено використання праці фахівців агрономічного профілю в умовах вітчизняного сільськогосподарського виробництва, що є головним споживачем їх робочої сили. Визначені головні причини неефективного використання їх спеціальних знань та навиків.

У третьому розділі - "Стан ринку праці спеціалістів агрономічного профілю" - розраховано кон'юктуру ринку праці спеціалістів агрономічного профілю; потребу сільського господарства України та її економіки в цілому в молодих фахівцях-агрономах. Обґрунтовано шляхи оптимізації стану ринку праці спеціалістів агрономічного профілю.

У висновках узагальнено результати досліджень і систематизовано основні пропозиції щодо формування механізму ринку праці фахівців агрономічного профілю та шляхів оптимізації його кон'юктури.

На захист вносяться такі положення:

- методичні аспекти оцінки стану ринку праці спеціалістів агрономічного профілю;
- рекомендації по підвищенню ефективності використання їх праці в умовах ринкової економіки;
- пропозиції по оптимізації кон'юктури ринку праці спеціалістів агрономічного профілю, забезпеченню його еластичності.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

2.1. Ринок праці являє собою систему узгодження інтересів продавця та споживача товару робоча сила. Структурований ринок праці характеризується наявністю певних суспільних інститутів та норм, що забезпечують процес купівлі/продажу робочої сили. В силу взаємозв'язку з ринками інших виробничих ресурсів, ринками товарів та послуг, дії цінового механізму руху товару робоча сила, він покликаний забезпечувати:

- ефективне вкладання трудових ресурсів суспільства, насамперед в перспективні та конкурентноздатні галузі економіки;
- ефективне використання праці завдяки включенню механізму трудозбереження;
- зростання заробітної плати як виразу ціни робочої сили, зростання її питомої ваги в валовому національному продукті.

В умовах формування ринку праці як системи, в період його структуризації, держава покликана забезпечити реалізацію еластичної моделі зайнятості, ефективний соціальний захист найбільш незахищених верств суспільства; проводити активну політику зайнятості з урахуванням потреб структурної перебудови економіки, націлену на підвищення мобільності систем освіти, професійної орієнтації, перекваліфікації, сприяння зайнятості при вирішенні проблеми безробіття працездатного населення.

2.2. Аналізуючи ринок праці спеціалістів сільського господарства, пошукувач виділяє такі його основні особливості:

- відносно меншу мобільність фахівців сільського господарства в загальній групі спеціалістів. Вирішальну роль тут відіграють відсутність ринку житла та проблеми транспорту, що відчуються в сільській місцевості значно гостріше, ніж у місті. Невирішеність багатьох аспектів приватизації також сковує мобільність спеціалістів, що бажають звільнитися та прибуваючих;

- відсутність реальної конкуренції покущів робочої сили спеціалістів в аграрному секторі економіки України. Колективні та державні сільськогосподарські підприємства переважають як єдині покупці на території сільських громад, а деякі підприємства займають територію кількох населених пунктів. В силу цього склалася надзвичайна замкнутість таких локальних ринків праці. Неформальні фактори працевлаштування, що є результатом зростання сільськогосподарських підприємств з сільськими громадами, підвищують загрозу безробіття для випускників системи вищої сільськогосподарської освіти, сковують територіальну мобільність вже працюючих спеціалістів;

- система сільськогосподарської освіти орієнтована на випуск спеціалістів технологів сільського господарства. Питома вага їх у загальній кількості спеціалістів складає 67,3%. Група агрономів, зоотехніків та ветеринарів складає 35,4% від загальної кількості тих, що навчаються, зокрема агрономи складають 19,0%. Потенційно це менш мобільна в професійному плані група спеціалістів сільського господарства, тому до визначення потреби в них треба підходити найбільш виважено.

2.3. В процесі дослідження ставилося завдання проаналізувати взаємозв'язок кон'юктури ринку праці спеціалістів агрономічного профілю з ефективністю використання їх робочої сили в галузі сільського господарства, що є головним її споживачем. З цією ціллю проводилася фотографія робочого часу спеціалістів агрономічної служби колективних сільськогосподарських підприємств Шаргородського району Вінницької області. Зокрема, встановлено, що головні агрономи, як найбільш кваліфіковані технологи галузі, вирішально технологічних питань віддають до 10% свого робочого часу (таблиця 1).

Таблиця 1.

Структура робочого часу головних агрономів колективних сільськогосподарських підприємств Шаргородського району Вінницької області

Функції, виконувані спеціалістами	Затрати часу на виконання функцій спеціалістами в :	
	хвилинах	в % до загальних витрат
Оперативне планування виробництва	82	14,3
Відвідування виробничих підрозділів, в т.ч.:	153	26,8
- функції технологічного контролю	26	4,5
Перейзди й переходи	87	15,2
Реалізація продукції, в т.ч.:	30	5,2
- сертифікація	10	1,7
Засідання та наради, в т.ч.:	104	18,2
- перспективне планування виробництва	9	1,6
Робота з документацією в т.ч.:	52	9,1
- з технологічною	13	2,3
Прийом працівників та населення	10,0	1,8
Віїд за мєсї господарств	54,0	9,4
Всього	572	100

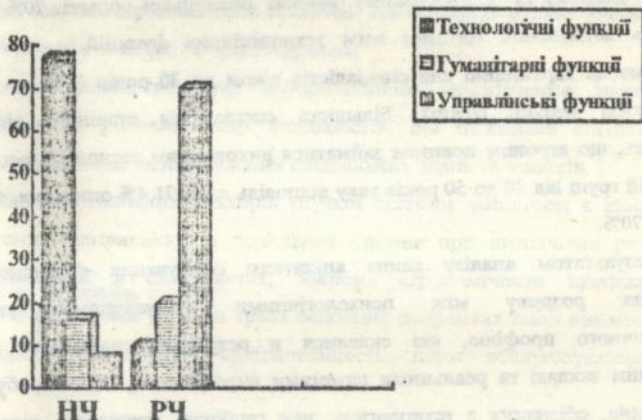
Близькими до цих значень є затрати робочого часу інших працівників агрономічних служб (агрохіміків, агрономів по захисту рослин, насінєводів і т.д.) На виконання технологічних функцій, згідно результатів досліджень, вони витрачають до 15% фонду робочого часу.

2.4. Головним показником рівня ефективності використання праці спеціалістів є відповідність її характеру та змісту. В дослідженні ступінь цієї

відповідності проаналізовано в порівнянні структури робочого часу агрономів всіх спеціальностей (узагальнені дані фотографії робочого часу) з структурою навчального часу майбутніх спеціалістів агрономічного профілю (узагальнені дані навчальних планів) - малюнок 1.

Малюнок 1.

Порівняння структури навчального часу та структури робочого часу спеціалістів агрономічного профілю.

Аналіз свідчить, що функції оперативного управління забирають до 70% робочого часу агрономів сільськогосподарських підприємств. На вивчення теоретичних основ їх виконання вищою сільськогосподарською освітою виділяється до 7% навчального часу, включаючи економіку, бухгалтерський облік, право. Власне менеджмент забирає 1,2% навчального часу. Виконання технологічних функцій займає у спеціалістів-агрономів на виробництві до 10% робочого часу, а вивчення теоретичних основ такого виконання - 77%. Виконання функцій загальногосподарського та суспільного значення забирає до 20% робочого часу агрономів, а затрати навчального часу на оволодіння теоретичними основами їх виконання становлять 16%.

Очевидною є протилежність характеру та змісту праці спеціалістів агрономічного профілю в умовах сільськогосподарського виробництва. Вони готуються як глибокі технологи, а використовуються як менеджери-організатори виробничого процесу.

2.5. Невідповідність характеру та змісту праці фахівців агрономічного профілю породжує ряд серйозних психологічних проблем, особливо в період адаптації молодого спеціаліста на виробництві. Згідно даних анкетного опитування агрономів всіх спеціальностей, проведеного пошукувачем в Шаргородському та Чернівецькому районах Вінницької області, 70% опитаних бажають збільшення питомої ваги технологічних функцій в своїй роботі. Особливо це характерно для спеціалістів віком до 30 років (90% до загальної чисельності вікової групи). Більшість спеціалістів старшого віку також вважають, що агроном повинен займатися виконанням технологічних функцій. В віковій групі від 30 до 50 років таку відповідь дали 71,4% опитаних, старше 50 років - 70%.

Результатом аналізу даних анкетного опитування є висновок про існування розриву між психологічними очікуваннями спеціалістів агрономічного профілю, які склалися в результаті підготовки в вищій навчальній закладі та реальними вимогами виробництва, що потребує більше менеджерів, обізнаних з технологією, ніж глибоких технологів, рівень знань котрих дозволяє розробляти технологію.

2.6. Розгляд характеру праці спеціалістів агрономічного профілю, котрі готуються по існуючій сьогодні моделі свідчить, що вони повинні виконувати функції сервісного технологічного обслуговування виробництва і відноситися в науково-методичному плані до виробничого науково-технічного персоналу. Спеціалісти, котрі займаються управлінням галузі рослинництва повинні готуватися як менеджери сільського господарства.

2.7. Аналіз причин неефективного використання праці спеціалістів агрономічного профілю свідчить, що головними з них є:

- відносини власності, закріплені адміністративною системою. Вони призвели до відсутності економічного механізму трудозбереження; не спонукали

безпосереднього виробника до чесної інтенсивної, наполегливої та якісної праці. Наслідком була всезростаюча потреба в освічених адміністраторах, що контролювали виконання всіх елементів технології;

- ідеологічна спрямованість системи на відсутність вищих учбових закладів, котрі спеціально готували б керівників-менеджерів;

- перенасиченість галузей економіки спеціалістами сільського господарства, зокрема агрономічного профілю, яка призвела до використання їх здешевленої робочої сили не за призначенням;

- низький рівень розвитку інформаційного забезпечення, науко- та капіталоозброєності робочих місць спеціалістів, що позбавив спеціалістів-технологів можливостей вдосконалення спеціальних знань та навиків.

2.8. Одним з головних факторів гнучкої системи зайнятості є взаємодія системи освіти, підприємств та державних органів при визначенні реальної потреби економіки в спеціалістах, зокрема агрономічного профілю. В дослідженні акцентується увага на трьох основних напрямках такої взаємодії:

- розробці нормативів спеціалістості, норм обслуговування для спеціалістів;

- оцінка на основі розроблених нормативів ефективності використання праці спеціалістів та створення механізмів її підвищення;

- приведення ресурсів системи вищої сільськогосподарської освіти у відповідність до реальних потреб економіки в спеціалістах агрономічного профілю, розрахункової потреби в молодих спеціалістах на основі прямого нормування їх праці та коефіцієнту природного вибуття.

2.9. В дисертації приводяться апробовані в Шаргородському районі Вінницької області вдосконалення методики ІБ УААН по розрахунку необхідної чисельності спеціалістів агрономічного профілю для сільськогосподарських підприємств України. Вказані вдосконалення націлені на:

- застосування методики в межах регіонів та України в цілому;

- більш чітке визначення ϕ уніцій, виконуваних спеціалістами агрономічного профілю в умовах ринкової економіки.

2.10. Потреби сільськогосподарських підприємств України всіх форм власності в молодих спеціалістах агрономічного профілю, розраховані пошукувачем з урахуванням трьох варіантів розвитку подій на ринку їх праці (таблиця 2).

1 варіант - збержуться всі наявні місця керівників та спеціалістів сільського господарства та структура їх зайняття фахівцями різних профілів; 2 - робочі місця агрономів всіх спеціальностей скорочуватимуться до нормативної потреби, а кількість робочих місць керівників (керівники господарств, замісники, завідувачі підрозділами, бригадири) залишиться незмінною, 3 варіант - система вищої сільськогосподарської освіти розпочне випуск професійних менеджерів сільського господарства, а спеціалісти-агрономи виконуватимуть виключно функції технологічного обслуговування виробництва.

Таблиця 2.

Щорічна потреба сільськогосподарських підприємств України в молодих спеціалістах агрономічного профілю, чол.

Області України	Коефіцієнт природного вивбуття, %	Потреба в молодих спеціалістах агрономічного профілю, чол.		
		варіант 1	варіант 2	варіант 3
Республіка Крим	2,9	89	74	15
Вінницька	2,1	70	55	20
Волинська	1,4	21	15	6
Дніпропетровська	2,4	51	40	16
Донецька	2,5	58	48	11
Житомирська	2,4	55	49	13
Закарпатська	2,3	20	14	2
Запорізька	3,2	57	44	17
Івано-Франківська	1,1	15	7	2
Київська	2,6	63	46	17
Кіровоградська	2,2	45	37	16
Луганська	2,2	33	27	9
Львівська	2,0	35	21	7
Миколаївська	2,0	39	31	12
Одеська	2,7	72	59	20
Полтавська	1,2	27	22	10
Рівненська	1,5	21	15	5
Сумська	2,1	41	32	13
Тернопільська	2,2	35	25	11
Харківська	2,4	51	41	19
Херсонська	2,1	41	33	12
Хмельницька	2,4	50	41	17
Черкаська	2,2	51	41	15
Чернівецька	2,0	17	11	3
Чернігівська	1,9	47	34	14
По Україні	2,2	1104	862	302

2.11. Пошукувач робить висновок про необхідність орієнтації системи вищої сільськогосподарської освіти в найближчі 5 років на 2 варіант потреби в молодих спеціалістах агрономічного профілю та аргументує його:

- існуванням довгострокової постійнодіючої тенденції до скорочення робочих місць агрономів всіх спеціальностей в сільському господарстві України. З 1970 року вони скоротилися з 57911 до 49986 (включаючи керівні посади, що зайняті фахівцями агрономічного профілю). Скорочується, зокрема, й кількість передбачених штатом посад агрономів всіх спеціальностей (включаючи головних). За 1993р. вона скоротилася з 25871 до 25608, тобто на 263 робочих місця (1,02%). Природним є припущення про посилення цієї тенденції в умовах ринкової економіки;

- тимчасовою необхідністю заміщення керівних посад спеціалістами агрономічного профілю, до задоволення системою сільськогосподарської освіти потреб аграрного сектора в менеджерах сільського господарства. На сьогодні, Український Національний аграрний університет готує фахівців за спеціалізацією "Аграрний менеджер" (25 - 30 чол. щорічно). Крім того, 24 ВУЗи системи підготовки молодших спеціалістів готують універсальних фахівців по спеціалізації "Технологія фермерського господарювання". Проте, питома їх вага в загальній кількості спеціалістів сільського господарства дуже мала (1,7% від 47465 чол. тих хто навчався в 1994р.)

2.12. При розрахунку потреби економіки України в спеціалістах агрономічного профілю вихідними були нормативи насиченості галузей АПК спеціалістами та коефіцієнт природного вибуття. Розрахунок проводився шляхом екстраполяції існуючих процентних співвідношень між фахівцями сільського господарства різних профілів на найближчий період. Такий метод обраний з огляду на відсутність нормування праці агрономів в несільськогосподарських галузях АПК. За результатами розрахунків, потреба промисловості АПК в молодих спеціалістах агрономічного профілю складає 9 чол. щорічно; транспорту - 9 чол.; будівництва - 4 чол.; системи освіти - 73 чол.; науки - 23 чол.; апарату управління - 26 чол.; інших галузей АПК - 9 чол.

З урахуванням потреби сільського господарства (862 чол. згідно 2 варіанту табл. 2), випуск молодих спеціалістів агрономічного профілю в найближчі 5 років повинен складати 1005 чол щорічно. В 1994 році він складав 6426 чол.

2.13. Про необхідність приведення ресурсів системи вищої сільськогосподарської освіти у відповідність до такої кількості випуску молодих спеціалістів агрономічного профілю свідчить проведений аналіз стану їх ринку праці. Він підтверджує, що в Україні створений великий надлишок неефективних робочих місць агрономів всіх спеціальностей (11830 з 25608, або 46,4%). Для якісного технологічного обслуговування процесу виробництва в рослинництві потрібно 13728 робочих місць агрономів. Орієнтуючись на заповнення цих робочих місць технологіями агрономічного профілю, держава забезпечує потенційні можливості розвитку науково-технічного прогресу галузі рослинництва та його якісного науково-технічного обслуговування.

2.14. Надлишок робочих місць не означає рівня прихованого безробіття. По-перше, - існує певна кількість вакансій (732 для спеціалістів агрономічного профілю). Крім того, 355 робочих місць зайнято практиками. Оцінений з урахуванням цього рівень прихованого безробіття спеціалістів агрономічного профілю складає 44,2%.

2.15. В умовах інтенсивного вивільнення робочої сили, необхідно оцінити потенційно можливий рівень безробіття, з урахуванням природного руху трудових ресурсів та влчення механізму трудозбереження (ліквідації надлишкових робочих місць). Пошукувачем пропонується формула такої оцінки:

$$A_p = (Q_y - Q_{np}) - Q_n - Q_{nv} + Q_{np} / Q_y + Q_{np} \times 100, \quad \text{де}$$

A_p - потенційно можливий рівень безробіття, %;

Q_y - кількість спеціалістів, що займають штатні посади на даний момент;

Q_{np} - кількість нормативних робочих місць;

Q_n - кількість практиків, що обіймають штатні посади спеціалістів;

Q_{nv} - кількість спеціалістів, що звільняють посади в результаті природного вивітання;

Qпр - кількість прибуваючих молодих спеціалістів;

Вона дає змогу оцінити потенційно можливий рівень безробіття спеціалістів на фіксований період, оскільки його реальний рівень залежатиме від темпів економічної реформи та реформи системи вищої сільськогосподарської освіти. Розрахунок свідчить, що в 1995 році потенційно можливий рівень безробіття спеціалістів агрономічного профілю складатиме 48,7% від їх наявної робочої сили.

2.16. В дослідженні проведена оцінка максимальних потенційних можливостей працевлаштування молодих спеціалістів агрономічного профілю у 1995р. (таблиця 3).

Таблиця 3.
Можливості працевлаштування молодих спеціалістів агрономічного профілю в сільськогосподарських підприємствах України у 1995 році.

Області України	Можливості вивільнення робочих місць	Випуск молодих спеціалістів ВУЗами регіонів, чол.	Надлишок випускників, чол.
Республіка Крим	141	304	163
Вінницька	120	346	226
Волинська	55	93	38
Дніпропетровська	84	250	166
Донецька	97	160	63
Житомирська	171	687	516
Закарпатська	38	66	28
Запорізька	93	211	118
Івано-Франківська	15	86	71
Київська	118	781	663
Кіровоградська	103	167	64
Луганська	78	207	129
Львівська	58	338	289
Миколаївська	39	158	69
Одеська	170	309	139
Полтавська	63	332	269
Рівненська	46	55	9
Сумська	88	160	72
Тернопільська	62	198	136
Харківська	119	406	287
Херсонська	86	277	191
Хмельницька	56	203	147
Черкаська	72	435	363
Чернівецька	33	74	41
Чернігівська	118	123	5
По Україні	2173	6426	4253

Розрахунок проводиться з урахуванням потенційного природного вибуття

агрономів всіх спеціальностей, природного вибуття керівників всіх рівнів та збереження структури зайняття їх робочих місць спеціалістами різних профіль. Приймалося також, що будуть заміщені дипломованими спеціалістами робочі місця, котрі сьогодні займають практики. Припущено збереження всіх існуючих робочих місць, що передбачені штатним розписом.

2.17. Аналізуючи причини створення надлишку робочої сили спеціалістів агрономічного профілю, пошукувач формулює висновок про те, що: на певному рівні розвитку виробничих сил суспільства існують певні межі впливу виробничих ресурсів на норму прибутку. Тому неможливо замінити потребу науко- та капіталоозброєності робочих місць спеціалістів додатковим споживанням їх робочої сили.

2.18. В розвинутих країнах існує постійнодіюча тенденція до зменшення загальної питомої ваги спеціалістів сільського господарства в загальній їх кількості. Прикладом може бути Федеративна Республіка Німеччини (таблиця 4).

Таблиця 4.
Порівняння структури навчальних місць ВУЗів ФРН та України.

Кількість студентів у вузах за спеціальностями					
Федеративна Республіка Німеччини, 1989/90 р.р.			Україна, 1993/1994 р.р.		
юридичні, економічні та суспільні науки	427000	28,3%	економіка та право	67200	8,1%
інженерні науки	320000	21,3%	промисловість і будівництво	288500	34,8%
мовознавство, культура, спорт	304000	20,3%	транспорт і зв'язок	47300	5,7%
математика, природознавство	215000	14,3%	освіта	277400	33,4%
медицина	105000	7,0%	охорона здоров'я, фізична культура та спорт	57800	7,0
мистецтво, мислительство, дизайн	68000	4,5%	мистецтво та кінематографія	6700	0,8
сільське й лісове господарство, лісництво	36000	2,4%	сільське господарство	84300	10,2

Спеціалісти сільського господарства складають найменший відсоток випускників системи вищої освіти ФРН, тоді як наша система вищої сільсько-господарської освіти продукує 10,2% спеціалістів з вищою освітою.

Ці дані свідчать про певну консервативність структури вищої освіти, котра є наслідком застарілої структури народного господарства України.

2.19. Головні шляхи оптимізації стану ринку праці спеціалістів агрономічного профілю дисертант вбачає в:

1) розвитку альтернативних форм використання їх праці. В дослідженні проведеному аналізі трьох моделей використання праці спеціалістів-агрономів в умовах ринкової економіки - а) в якості службовців великих агрофірм, б) як працівників консультаційних агросервісних центрів, в) в якості фермерів. Обґрунтовано висновок про найбільшу ефективність другої моделі використання праці спеціалістів агрономічного профілю;

2) розробці правових норм взаємовідносин підприємств та абітурієнтів. Трудовий договір повинен укладатися при направленні на навчання з визначеним посади та основних посадових функцій, гарантіями працевлаштування, зобов'язаннями абітурієнта, обумовленими санкціями за невиконання трудового договору однією з сторін;

3) перебудові системи вищої сільськогосподарської освіти згідно вимог функціонування в ринкових умовах.

2.20. Напрямки перебудови системи вищої сільськогосподарської освіти пошукувач вбачає в:

- приведенні її ресурсів у відповідність з розрахунковою нормативною потребою економіки в спеціалістах сільського господарства, зокрема агрономічного профілю;

- переорієнтації на переважний випуск професійних менеджерів сільського господарства та самостійних виробників (фермерів). При цьому, строк підготовки фермерів та менеджерів середньої ланки повинен складати до одного року;

- підпорядкуванні системи вищої сільськогосподарської освіти Міністерству освіти з метою виключення впливу відомчих інтересів на розподіл державного бюджету;

- широкому впровадженню ступеневої підготовки у ВУЗах;

- наданні системою сільськогосподарської освіти можливостей широкого вибору моделей підготовки спеціалістів сільського господарства;
- розвитку договірних відносин ВУЗів та підприємств на принципово новій основі. Підприємства повинні нести основну долю витрат по підготовці направлених на навчання спеціаліста;
- поступовій ліквідації системи заочного навчання;
- перорієнтації частини вивільнених ресурсів вищої сільськогосподарської освіти на якісне зростання сільської школи та системи сільськогосподарської професійно-технічної освіти;
- якісному розвитку систем професійної орієнтації та перекваліфікації, а також системи сприяння зайнятості. Система профорієнтації повинна спрацьовувати не тільки на етапі шкільної підготовки, а й при вступі вищих навчальних закладів та при звертанні у центри зайнятості.

Основні положення дисертації опубліковані у роботах:

1. Ефективне використання праці спеціалістів сільського господарства в умовах багатокладної економіки. Збірник наукових праць. "Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні", частина 2, - Тернопіль: видав-ництво "Інфотер", 1993. - с. 143 - 148. - 0,3 друк. арк.
2. Проблеми становлення ринку праці спеціалістів сільського господарства (у співавторстві). Тези доповіді науково-практичної конференції "Економічні та соціальні проблеми розвитку села" - Львів, 1993. - с. 32 - 34. - 0,1 друк. арк.
3. Роль спеціалістів сільського господарства в розвитку фермерства. Матеріали науково-практичної конференції "Формування, розвиток, та розміри фермерських господарств в Україні". - Київ, 1994. - с. 178-180. - 0,1 друк. арк.

Заяц В.М. Формирование рынка труда специалистов агрономического профиля. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08. 09. 03 - Труд, заработная плата и уровень жизни (экономические науки), Институт аграрной экономики Украинской академии аграрных наук, Киев, 1995.

Защищается рукопись диссертации, которая содержит изучение сущности и состояния рынка труда специалистов агрономического профиля, предложения по оптимизации его конъюнктуры, повышению эффективности использования труда специалистов-агрономов сельскохозяйственного производства в условиях рыночной экономики.

Установлено, что уровень безработицы специалистов сельского хозяйства непосредственно зависит от количества их подготовки в системе высшего сельскохозяйственного образования.

Zayats V.M.

The Labor market formation for specialist of the agronomy profiles. The dissertation projekt seeking Master of Arts in Economics on mayor 08. 09. 03 specified as "Labor, Wages and Life Level (Economic Sciences)". Institute for Agricultural Economics under supervision of Agricultural of Ukrainian Academy of Agricultural Sciences, Kiev, 1995.

The dissertacion being a cubyeht of defence, contains the study ofessonce and present state of labor market for specialists of agronomy profiles, the suggestions on ist structural optimization and recommendations for effective usage of agronommists' labor as specialists of agriproduction under conditions of market economy.

It's been estimated that the level of unemployment among agricultural specialists dependsdirekty from their quantity usuallu trained in the system of higher agricultural education.

Ключові слова:

Ринок праці, кон'юнктура, трудові ресурси, безробіття, ціна робочої сили, ефективні робочі місця.

Підписано до друку "16" березня 1995р. Формат 60x84 1/16 Папір друк. №
Обл.-вид арк. Ум друк. арк. 1,0. Тираж 100. Зам. 27

ДОП Інституту аграрної економіки УААН,
252127, Київ - 127, вул. Героїв Оборони, 8.

AB 32.147

AB 32.147